

บทวิจารณ์หนังสือ ประวัติศาสตร์การทูตยุโรป : พัฒนาการตั้งแต่สมัยราชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน¹ ของ บรรพต กำเนิดศิริ²

สิตา สอนศรี³

หนังสือเล่มนี้เขียนขึ้นด้วยวัตถุประสงค์หลายประการ ประการแรกเพื่อเป็นการค้นคว้าผู้ที่สนใจเรื่องวิวัฒนาการและการพัฒนาการด้านการทูตตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน ประการที่สอง เพื่อประกอบการสอนในวิชาที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาเรื่องการทูตและการพัฒนาของการดำเนินการทางการทูตที่เป็นไปอย่างต่อเนื่องตลอดประวัติศาสตร์การทูตของยุโรป ประการสุดท้าย เพื่อเป็นประโยชน์แก่สาธารณชนทั่วไปที่สนใจในด้านการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (ผู้เขียน, คำนำ, หน้า 4)

ผู้เขียนได้บรรยายได้อย่างสละสลวยเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทางการทูต พร้อมด้วยรูปภาพที่เกี่ยวข้องตลอดทั้งเล่ม เมื่อได้อ่านหนังสือเล่มนี้แทบจะวางไม่ลง เพราะผู้เขียนได้บรรยายอย่างเห็นภาพพจน์ และเข้าใจลึกซึ้งถึงการทูตและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศของประเทศต่าง ๆ ในยุโรป

ผู้เขียนเริ่มต้นด้วย **บทที่ 1** เป็นการทูตสมัยราชาธิปไตยและสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งประกอบด้วย การกำเนิดการทูตสมัยราชาธิปไตย ลำดับชั้นความสำคัญในเรื่องการทูต การก่อตั้งกระทรวงการต่างประเทศ การเก็บรักษาความลับ การฝึกอบรมนักการทูต ในบทนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงคำพูดของ นิโกล มาคิอาเวลลี ว่า “**ใครก็ตามที่จะมองไปสู่อนาคตได้นั้น เขาต้องย้อนอดีต**” ซึ่งตรงกับประวัติศาสตร์การทูตในบทนี้ ความสำคัญก็คือ รัฐแรก ๆ ที่ผู้ปกครองประสบความสำเร็จในการรวมศูนย์อำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางที่พระมหากษัตริย์ได้ก็คือ โปรตุเกส สเปน ฝรั่งเศส และอังกฤษ ซึ่งประเทศทั้งหลายเหล่านี้เป็นนักล่าอาณานิคมในยุคต่อมา และระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เฟื่องฟูถึงขีดสุดในครึ่งหลังของคริสต์ศตวรรษที่ 17 จนถึงครึ่งแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 18 ผู้เขียนได้กล่าวว่า ไม่ว่ายุโรปจะอยู่ในยุคใดก็ตามก็เต็มไปด้วยความขัดแย้งและมีความร่วมมือมาตลอด เพราะฉะนั้นการถ่วงดุลแห่งอำนาจของยุโรปจึงมีความจำเป็นยิ่งที่สำคัญ

การทูต จึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญที่จะดำเนินการในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ ทั้งในเรื่อง การแสวงหาพันธมิตร การระงับข้อขัดแย้งโดยสันติวิธี การเจรจาสงบศึก และการทำสนธิสัญญา ผู้เขียนยังได้กล่าวถึงผลงานศิลปะอันงดงามแขนงต่าง ๆ ที่ศิลปินยุคนี้ได้สรรค์สร้างขึ้นมา ด้วยแรงบันดาลใจ

¹ ฉบับพิมพ์ครั้งที่ 2 , กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยามปริทัศน์, 2567

² ศาสตราจารย์ ดร., อาจารย์ประจำสาขาวิชาการระหว่างประเทศ คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ รองศาสตราจารย์, อดีตคณบดีวิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ปัจจุบันเป็นรองศาสตราจารย์ประจำ TIARA, Thammasat University

จากยุคกรีกโรมันโบราณ ผสมผสานกับวิทยาการที่คิดค้นในยุคนี้ ไม่ว่าจะเป็นประติมากรรม จิตรกรรม สถาปัตยกรรมที่สื่อให้เห็นถึงการเมืองและการเปลี่ยนแปลงในยุคนี้ รวมทั้งนักคิดในยุคนี้ด้วย

ในยุคนี้ผู้เขียนได้เสนอแนวคิดของยุโรปที่ต้องการแยกอำนาจของอาณาจักรออกจากคริสตจักร ในคริสต์ศตวรรษที่ 14 ซึ่งมีผลงานของหลายท่านที่กล่าวถึง ทำให้อิทธิพลของศาสนจักรที่เคยครอบงำยุโรปในทุก ๆ ด้านเสื่อมคลายลง ทำให้ผู้ปกครองยุโรปทั้งหลายต้องการรวมอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง พระมหากษัตริย์เป็นศูนย์รวมแห่งอำนาจด้วยความร่วมมือของบรรดาพ่อค้าและชนชั้นกลางที่ร่วมมือด้วย ถ้าพิจารณาดูเรื่องนี้แล้วก็เหมือนกับประเทศต่างๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในบางประเทศ รัฐยุโรป 4 รัฐที่ประสบความสำเร็จในการรวมศูนย์ ในยุคนี้คือโปรตุเกส สเปน ฝรั่งเศส และอังกฤษ มีคำถามว่า ทำไมรัฐเหล่านี้ ผู้ปกครองครองอำนาจมาเป็นเวลานาน เหตุผลก็คือมีอำนาจทางทหารที่แข็งแกร่งมีระบบราชการที่รวมศูนย์ และมีเศรษฐกิจที่มั่นคง ผู้อ่านจะได้ติดตามการพัฒนาการของการทูตสมัยราชาธิปไตยและสมบูรณาญาสิทธิราชย์อย่างน่าสนใจยิ่ง

ในเรื่องกำเนิดการทูตสมัยราชาธิปไตยนั้นมิมีมาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 15 ถึง 18 ซึ่งเป็นช่วงที่ระบอบราชาธิปไตยในยุโรปเจริญเติบโตมากที่สุด ในยุคนี้มีการจ่ายค่าตอบแทนและการคัดเลือกบุคคล มีการจ่ายค่าตอบแทนนักการทูต มีการตั้งคณะทูตถาวร โดยเฉพาะที่สเปน มีประเพณีการมอบของขวัญให้แก่ทูตมาจนถึงช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยผู้เขียนได้แสดงการบันทึกทางประวัติศาสตร์ไว้ด้วย

เรื่องต่อมาคือการบริหารและลำดับชั้น ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงการกำเนิดขึ้นของรัฐบาล ซึ่งเป็น การเพิ่มอำนาจให้กับผู้ปกครองและเหล่าข้าราชการ ทำให้นักการทูตปฏิบัติภารกิจอย่างยากลำบากเพราะผู้ปกครองไม่ได้เห็นความสำคัญ พวกเขาต้องใช้วิจารณญาณด้วยตนเองในการปฏิบัติงาน และมีการสื่อสารอย่างไม่เป็นทางการกับรัฐบาล การทูตสมัยนี้จึงไม่เป็นระบบ

ประการต่อมาในการทูตสมัยราชาธิปไตยก็คือการเก็บรักษาเอกสารทางการทูตการข่าวและการรายงานข่าวสาร ในช่วงนี้ประเด็นดังกล่าวหละหลวมมาก ผู้อ่านจะได้ติดตามรายละเอียดได้ตลอดทั้งเล่มด้วยภาษาที่ชวนให้ติดตาม

เรื่องที่สำคัญอีกอย่างในระบบประชาธิปไตยก็คือลำดับชั้นความสำคัญในเรื่องการทูต ในเรื่องนี้ผู้เขียนได้กล่าวถึงการปรากฏตัวของทูตถาวรที่ส่งมาจากหลายรัฐและมาปฏิบัติหน้าที่ในราชสำนักเดียวกัน ย่อมก่อให้เกิดความยากลำบากในการกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างทูตถาวรเหล่านี้ในสถานที่เดียวกัน (ผู้เขียน, หน้า 44) เป็นกรณีของฮอลแลนด์เป็นตัวอย่างความยุ่งยากมาก ผู้อ่านจะได้ติดตามความขัดแย้ง และการทูตของยุโรปในช่วงนี้ รวมทั้งแนวคิดของนักคิดหลายท่าน เช่น รุสโซ เป็นต้น **แต่ที่สำคัญที่สุดคือการก่อตั้งกระทรวงการต่างประเทศ** ที่ฝรั่งเศสก้าวขึ้นสู่ความเป็นมหาอำนาจในคริสต์ศตวรรษที่ 17 โดยพยายามอบรมนักการทูตของฝรั่งเศสที่ต้องไปปฏิบัติหน้าที่ในต่างประเทศเพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการเป็นนักการทูตชำนาญการ ซึ่งนำมาสู่การปรับเปลี่ยนทฤษฎีทางการทูตโดยเน้นความสัมพันธ์ระหว่างรัฐโดยมีการเจรจา

อย่างต่อเนื่อง และพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ก็ได้เข้าไปก้าวก่ายในรัฐต่าง ๆ มากนัก ที่สำคัญทรงปรึกษากระทรวงต่างประเทศมาตลอด แต่การที่พระเจ้าหลุยส์ที่ 14 ได้แผ่ขยายอำนาจไปทั่วยุโรปของฝรั่งเศส ทำให้กระทรวงการต่างประเทศขยายความรับผิดชอบมากขึ้นและมีการแบ่งหน้าที่กันอย่างชัดเจน นับได้ว่าแนวคิดในด้านการต่างประเทศของฝรั่งเศสได้ก้าวหน้าอย่างที่สุดในยุโรปและถูกเอาแบบอย่างไปทั่วยุโรป **ผู้อ่านจะได้อ่านรายละเอียดมากมายในเรื่องนี้** นอกจากนี้การเก็บความลับในช่วงนี้มีวิธีการปกป้องข้อมูลข่าวสารของประเทศในยุโรปมากขึ้น คือ **การใช้อักษรเข้ารหัสที่ยากต่อการถอดรหัสได้** ผู้อ่านจะได้ความรู้จากแนวคิดที่จะสร้างนักการทูตที่มีทักษะตลอดทั้งเรื่องนี้ โดยเฉพาะภาษาละติน ยังคงมีความสำคัญทางการทูต

ในบทที่ 2 ผู้เขียนได้กล่าวถึงการทูตแบบเก่า นักปราชญ์ที่มีอิทธิพลมากในช่วงนี้คือ จอห์น ล็อก เขามีความเชื่อในธรรมชาติว่ามนุษย์เป็นฝ่ายที่ดี ที่มีสิทธิในชีวิต เสรีภาพและทรัพย์สิน และต้องไม่ละเมิดสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น เมื่อมนุษย์มารวมกันอยู่ในรัฐเดียวกัน

ในช่วงนี้มีสงครามสืบราชสมบัติที่เกิดจากพระเจ้าหลุยส์ที่ 14 แห่งฝรั่งเศส ทรงต้องการผนวกฝรั่งเศสและสเปนเข้าด้วยกัน สงครามสืบราชสมบัติของออสเตรีย สงครามเจ็ดปี ผู้อ่านจะได้ติดตามการบรรยายของสงครามทั้ง 3 สงครามอย่างเข้มข้นจากผู้เขียน

ในบทนี้ผู้เขียนได้อธิบายถึงพัฒนาการของ ระบบการทูตโดยการประชุมในยามสันติ และมีแนวคิดที่ว่าทูตต้องปฏิบัติภารกิจเพื่อส่วนรวมเท่ากับเพื่อเจ้านาย แทนที่จะคิดถึงผลประโยชน์ เพราะผู้ปกครองแต่มีรัฐบาลรัฐยังไม่เห็นความสำคัญ จากความตึงเครียดที่เกิดขึ้นที่ยุโรป จึงได้มีการประสานรอยร้าวในฝ่ายพันธมิตร ด้วยการจัดประชุมเคลื่อนที่ในลักษณะประชุมย่อย เมื่อโปเลียนพ่ายแพ้สงครามก็ได้มีการจัดประชุมที่เวียนนา (Congress of Vienna) ที่จัดขึ้นในปี 1816 ด้วยการผสมผสานระหว่างธรรมเนียมปฏิบัติแบบเก่าที่ต้องการสร้างสันติภาพ และประสบการณ์ใหม่ที่ไม่ต้องการความยืดหยุ่น แนะนำแนวคิดเกี่ยวกับการพบปะหารือกันของมหาอำนาจมาแทน ซึ่งในระยะต่อมาได้เกิดความร่วมมือของยุโรปโดยระบบการประชุมในยามสันติ ผู้อ่านสามารถติดตามการบรรยายอย่างละเอียดของผู้เขียนได้ ที่สำคัญระบบราชการและนักการทูตได้ถูกสร้างขึ้นในยุโรป และกำหนดคุณสมบัตินักการทูตขึ้น เช่น การเข้าไปทำงานในกระทรวงการต่างประเทศของฝรั่งเศส ต้องมีสัญชาติฝรั่งเศส แม้แต่ในรัสเซียก็ตาม ที่มีคนหลายสัญชาติต้องกำหนดให้ทำงานในกระทรวง ต้องมีสัญชาติรัสเซีย แต่ก็มีปัญหา คือ ผู้ปฏิบัติงานด้านการทูตมาจากขุนนางต่าง ๆ นั้นเอง นอกจากนั้นผู้เขียนยังได้บรรยายถึงคณะทูต ตำแหน่ง และภาษาของนักการทูตว่าควรเป็นอย่างไร (ผู้เขียน, หน้า 112-120) สิ่งหนึ่งที่ผู้อ่านจะได้จากผู้เขียนอีกประเด็นหนึ่ง คือ **ความสำคัญในทางการเมืองระหว่างประเทศในช่วงทศวรรษที่ 1890 และ 1990** (ผู้เขียน, หน้า 130-138) พร้อมด้วยผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่และผู้ไกล่เกลี่ยที่เป็นตัวกลางระหว่างประเทศ

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 19 ได้เกิดความก้าวหน้าด้านการสื่อสาร (ผู้เขียน, หน้า 138 – 146) ได้มีระบบโทรเลข กลายเป็นการสื่อสารที่สำคัญ เพราะการเดินทางระหว่างรัฐระหว่างประเทศนอกยุโรปใช้เวลานานมาก

ผู้อ่านจะได้ติดตาม การทูตแผนใหม่ของยุโรป ว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร ในบทที่ 3 ปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการทูตจากแบบเก่ามาสู่แบบใหม่ มีอยู่ 3 ปัจจัยคือ

1. ความรู้สึกที่บรรดาประชาชาติทั้งหลายมีส่วนร่วมกันเป็นประชาคม เพื่อพัฒนาการทางทฤษฎีทางการทูตในรัฐประชาธิปไตยนั้น ได้เปลี่ยนแปลงแนวคิดเรื่องสิทธิและผลประโยชน์แห่งชาติอันล่วงละเมิดมิได้มาเป็นแนวคิดเรื่องผลประโยชน์ที่นานาชาติต้องร่วมกันแบ่งปันและปกป้องกัน

2. มติมหาชนที่ให้ความสำคัญมากขึ้น ในคริสต์ศตวรรษที่ 19

3. ประการสุดท้ายมีการติดต่อสื่อสารรวดเร็วขึ้น เช่น การประดิษฐ์เครื่องจักรไอน้ำ โทรเลข เครื่องบินและโทรศัพท์ นอกจากนี้ผู้อ่านจะได้ติดตามการทูตในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 ว่ามีพันธมิตรหรือฝ่ายตรงข้ามพันธมิตรประเทศใดบ้าง มีการเจรจากันอย่างไร นอกจากนี้ได้มีการประชุมสันติภาพเรื่องการร่างกฎบัตรสันนิบาตชาติขึ้น ซึ่งถูกบรรจุไว้เป็นส่วนแรกของสนธิสัญญาสันติภาพ 5 ฉบับ หมายถึง สนธิสัญญาที่ฝ่ายพันธมิตรผู้ชนะสงครามกระทำกับผู้แพ้สงครามทั้ง 5 รัฐได้แก่ สนธิสัญญาแวร์ซาย แซงต์-แชร์แมง ตริอานง แซมร์และเนยยี ผู้อ่านจะได้อ่านรายละเอียดจากผู้เขียนที่เห็นภาพพจน์ยิ่งนัก

ในบทที่ 4 เป็นบทสำคัญ คือ การเกิดการทูตในยุคปัจจุบันหรือการทูตแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งประกอบไปด้วยการทูตในระหว่างสงครามโลกครั้งที่สอง ที่ผู้อ่านเล่าถึงสาเหตุของการเกิดสงครามและการสิ้นสุดของสงคราม จนกระทั่งการตั้งองค์การสหประชาชาติ เพื่อไกล่เกลี่ยความขัดแย้งรวมทั้งความปรองมอดและปัญหาของรัฐที่เกิดขึ้นใหม่ ซึ่งผู้อ่านสามารถติดตามได้จากหนังสือเล่มนี้ทำให้ได้รับความชัดเจนยิ่งขึ้น

กล่าวโดยสรุปหนังสือเล่มนี้ให้ความรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์การทูตยุโรปและการพัฒนาการตั้งแต่ระบบประชาธิปไตยจนถึงการตั้งองค์การสหประชาชาติ และการเกิดรัฐใหม่ ๆ ซึ่งผู้เขียนได้บรรยายด้วยภาษาที่เน้นภาพพจน์และเก็บรายละเอียดได้ทุกตอน ผู้อ่านจะได้ความรู้เป็นอย่างมาก จากความขัดแย้งในยุโรป บทบาทของพระมหากษัตริย์ บทบาทของขุนนาง บทบาทของทูตในต่างประเทศ ในระยะเวลาต่าง ๆ กัน รวมทั้งการเกิดองค์การสหประชาชาติ ซึ่งมีมาจนถึงปัจจุบัน หนังสือเล่มนี้เหมาะสำหรับผู้ที่สนใจเรื่องยุโรปและอาจเปรียบเทียบการทูตของยุโรปกับภูมิภาคอื่นก็ได้ (ที่สำคัญถ้าผู้อ่านได้อ่านคำบรรยายปกหน้า (ผู้เขียน, หน้า 16) และปกหลัง (ผู้เขียน, หน้า 17) ก็จะทำให้เข้าใจความรู้เรื่องการทูตของยุโรปมากยิ่งขึ้น) แต่ผู้อ่านต้องเข้าใจภาษาของผู้เขียนที่อธิบายอย่างเห็นภาพพจน์ ที่เป็นภาษาอย่างนักอักษรศาสตร์ซึ่งเหมาะแก่การศึกษาค้นคว้าเป็นอย่างยิ่ง

บรรณานุกรม

บรรพต กำเนิดศิริ. (2567). ประวัติศาสตร์การทูตยุโรป: พัฒนาการตั้งแต่สมัยราชาธิปไตยจนถึงปัจจุบัน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). สยามปริทัศน์.